

Kur'ân Işığında Tefsîr, Te'vîl ve Tercüme Olgusu

 HASAN HALİLOĞLU ^a BELGİN AKSAK ^b

Öz: Kur'ân-ı Kerîm, çok kısa bir zamanda, şirk toplumuna ulûhiyeti ve rubûbiyeti en güzel bir şekilde anlatmış, insanlığı dalmış olduğu bataklıktan ve karanlıktan kurtarmaya çalışmış ve ona iki alemin saadet yollarını göstermiştir. Kurân-ı Kerim, sadece Arap Edebiyatı'nın bir şaheseri olmakla kalmamış, aynı zamanda Hz. Muhammed'in (sas) nübüvvetini destekleyen büyük mucize olmuştur. Üslubu, insanlara hitap tarzı, içeriğindeki lafız ve anlam dengesi, gönüllere etkisi, ses ve kelime dizimindeki uyumu, eşsiz edebi tasviri, aynı anda farklı düzeylere hitabı, akla ve duyguya dengeli hitap tarzı, ihtiva ettiği ilimler, ıslâh siyâseti ve daha akla gelebilecek çeşitli yönleriyle bir eşsizlik dehasıdır. Kurân-ı Kerim'de edebi sanatların bulunduğunu ve onda herkes tarafından anlaşılmayan kısımların varlığı zikredilmiş ve onun üslup özelliği herkesi hayretler içerisinde bırakmıştır. Bunlar üzerinde kısa ve özlü bir şekilde duracak olursak, Kur'ân-ı Kerim'in tefsire ne kadar ihtiyacı olduğu kendiliğinden orataya çıkacaktır. Kur'ân'ın tefsirine ihtiyaç duyulmasının bir diğer gerekçesi, fetihlerle beraber, coğrafyası çok genişlemiş farklı kültürlerle karşılaşılmış olmasıdır. Bu coğrafyadaki ve kültürdeki insanlar Kur'ân'ın muhtevâsını, fesâhatını, belâgatını ve anlamlarını kavramada zorluk çekmişlerdir. İşte bu sebeple genişleyen toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek için Kur'ân tefsirine ihtiyaç duyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, tefsir, te'vîl, terceme, belâgat.

^a Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİF, Temel İslam Bilimleri Bölümü
hhaliloglu@agri.edu.tr

^b Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, SBE, Temel İslam Bilimleri Programı
aksakbelgin@gmail.com

The Phenomenon of Interpretation, Explanation and Translation in the Light of the Qur'an

Abstract: The Qur'an, in a very short time, explained divinity and bonding to the polytheists in the best way, tried to save humanity from the swamp and darkness in which it was immersed, and showed him the ways of happiness of the two realms. The Quran was not only a masterpiece of Arabic literature but also a great miracle that supported the prophethood of the Prophet Muhammad. It is a genius of uniqueness with its style, way of addressing people, the balance of words and meaning in its content, its effect on the hearts, its harmony in sound and word order, its unique literary description, its addressing to different levels at the same time, its style of addressing the mind and emotion, the sciences it contains, the policy of reform and its various aspects that can come to mind. He mentions that there are literary arts in the Quran and the existence of parts in it that are not understood by everyone, and its stylistic feature has amazed everyone. If we dwell on these briefly and succinctly, it will automatically come to light how much the Quran needs commentary. Another reason for the need for an interpretation of the Quran is as follows that along with the conquests, different cultures, whose geography has expanded greatly, have been encountered. people in this geography and culture had difficulties in grasping the content, concise, rhetoric and meanings of the Quran. For this reason, an interpretation of the Quran was needed to meet the needs of the expanding society.

Keywords: Quran, tafsir, ta'vil, translation, rhetoric.

1. Kur'ân'ın Muhtevâsı ve İcâz Yönleri

Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevâsı ve nasıl bir kitap olduğunu anlayabilmek için indiği ortamın nizamını kısaca özetlememizde fayda vardır. Kur'ân inmeye başladığında Mekke toplumunda içtimai ve iktisadi denge bozulmuş, ahlaksızlık had safhaya ulaşmıştı. Ayrıca kabileci, maddeci, hazcı bir ahlak anlayışı hakimdi. Katı bir putperestlik inancı vardı.¹ Kur'ân inmeye başladığı sırada güçsüzlerin hakları çiğnenmekte ve Kureyşin zenginleri sorumsuzca yaşamaktaydılar. Putperestlik bu yaşam tarzının ayrılmaz bir parçasıydı.² Kur'ân şirk batağındaki bu toplumunun insanlarından yola çıkarak cahiliye insanının ahlâkını ve karakterini ortaya koyar. Bu insan tipi Kur'an'da cimri,³ nankör,⁴ mala çok düşkün⁵ ve aceleci⁶ olarak nitelendirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in öncelikli hedefi bu olumsuz özelliklere sahip olan toplumu vahyin eğitiminden geçirerek sorumluluk sahibi, doğru-dürüst bireyler olarak yetiştirmek oldu. Bu bakımdan Kur'ân'ın ilk dönem çağrısı; içtimai ve iktisadi adaletin sağlanması yönünde olmuştur.⁷ Böyle bir topluma gönderilen Kur'ân kendisini bakın nasıl anlatıyor: *“Elif-lâm-mim. Bu o kitaptır ki, kendisinde (Allah katından gönderilmiş olduğunda) hiç şüphe yoktur. (O) takvâ sahipleri için doğru yolun ta kendisidir.”*⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in İslâm âlimlerinden Zürcâninin meşhur olan ve genel kabul gören tanımı şöyledir: *“Kur'ân-ı Kerim Cebrail vasıtasıyla, Hz. Peygamber'e vahiy yolu ile indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevâtürle nakledilmiş, okunuşuyla ibâdet edilen kendine has özellikleri ihtiva eden Allah Kelamıdır.”*⁹

¹ A. Himmet Berki vd. *“Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayâtı,”* DİB Yayınları, Ankara 2013, 20-22

² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,* DİB Yayınları, 2002/ 42, 51.

³ Hayrettin Karaman v. dğr., *Türkçe Meâl ve Tefsîr, .4.* Ankara: 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları; İsra 17/100.

⁴ Abese 80/17

⁵ Âdiyat, 100/8.

⁶ İsra, 17/11.

⁷ Mehmet Paçacı, *Kur'ân'a Giriş,* İsam Yayınları, İstanbul 2010, 35.

⁸ Bakara, 2/2.

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî (ö. 1122/1710), *Menâhilü'l-Irfân fî Ulumi'l-Kur'ân,* 1-2, Dâru'l-Kutub el-İlmiye, Beyrut 2019/ 15.

23 yıl aşamalı olarak inen Kur'ân ayetleri 12 yıl Mekke, 11 yılda Medine olmak üzere iki dönemde inişini tamamlamıştır. Hz. Peygambere Cebrail vasıtasıyla ve vahiyle gelen Kur'ân-ı Kerim, ahlâki nitelikleri bozulmuş olan Arap toplumunda; çok kısa bir zamanda tarihte eşine rastlanmamış ve bir inkılapla şirk toplumu- nu tevhîd toplumuna dönüştürmüştür. İnsanlığı ve inmiş olduğu toplumu düşmüş olduğu çıkmazdan ve çöküşten kurtarmış insa- ne iki dünyanın refâh kapılarını açmıştır.¹⁰

Bu inkılâbın beslendiği ve çıkış noktası olan Kur'ân-ı Kerîm, is- lam toplumunun en değerlisi olmakla beraber Arap Edebiyatı'nın mükemmel bir eseri olmakla kalmamış, Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvetini desteklemiş ve bütün peygamberlerin getirmiş oldu- ğu mucizeler içerisinde en büyüğü olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'i semâvi kitaplardan farklı kılan özellikleri nelerdir? En önemli özel- liği Kur'ân'ın toptan bir bütün olarak değilde olaylara ve ihtiyaçla- ra göre parça parça indirilmesi olmuştur. Ayrıca önce inen âyetler hazmedilmeden ve hayata aktarılmadan bir sonraki âyetler inme- miştir.¹¹

Hz. Âişe (r.a) bu durumu şöyle anlatır: Kur'ân önce cennet ve cehennem konularından bahseden âyetler indi tevhîd âyetleri in- dikten sonra helâl ve harama dair âyetler nüzul oldu. Bu durumda âyetler tedrici olarak inmeseydi insanlar ne zinayı ne de içkiyi terk ederlerdi.¹² Bu da demek oluyor ki; sistematik sıralama çok önem- liydi. Bunun aksi zaten mümkün olmazdı. Allah'ın rububiyet sıfa- tına aykırı olurdu. Kur'ân-ı Kerîm; üslubu, insanlar üzerindeki etkisi, gerçekleri açıklayış tarzı tarihi olayları ve, te'lif tarzı, bağlan- tılı olduğu ilimler, terbiye metodu ile gaybın verdiği haberlerle ve daha sayabilecek birçok yönleriylebensiz bir eser olmuştur..¹³

Kur'ân-ın bu eşsizliği kendine hastır ve diğer semâvi kitapla-

¹⁰ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2019, 67.

¹¹ Muhammed Abdüazîm ez-Zürkânî, *Kur'ân İlimleri Menâhilü'l-Irfân Tercümesi*, (çev: Halil Ademir) Bekâ Yayıncık, İstanbul 2015, 101.

¹² Buhârî, "Fezailü'l-Kur'ân", 6.

¹³ Paçacı, *Kur'ân'a Giriş*, 33.

rın aksine, daha geniş bir zaman diliminde gelmiş, kendini muhâtaplarına kabul ettirmek ve onları tatmin etmek için kolaylıklar bahşederek kısım kısım nazil olmuştur.

Kur'ânın, semavi kitaplarla, dil, üslûp ve İslam toplumuna aktarış biçimi yönünden farklılıklar arzettiğini, bütün ilim sahipleri bilir. Dil yönünden şöyle farklıdır: Kur'ân'ın, muhtevası değişmediği gibi dili de tahrif edilmemiştir. Fakat Yahudilerin tevrati ve Hristiyanların incili defalarca tahrif edilmiştir. Dolayısıyla bu iki ilâhi manası ve dili büyük oranda bozulmuştur.¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm dil açısından da mûcizedir bu yönüyle Arap edebiyatçılarını âciz ve kendisine hayran bırakmıştır.¹⁵ Hatta defalarca meydan okumuştur. Bunlar içinde Müseyleme'tül-Kezzab'ın başarısızlığı ve içinde bulunduğu komik durum herkesin malumdur. Kur'ân'ın deyimiyle bütün insanlar bir araya gelse bile Kur'ân'dan bir âyetin benzerini yapamazlar ve yapamayacaklardır. Kur'ân'ın üslûbundaki üstünlüklerini şöyle sıralayabiliriz: Kendine ait üslubu, lafız ve anlam dengesi, gönüllerdeki etkisi, ses ve kelime dizimindeki uyumu, eşsiz edebi tasviri, edebi türdeki kusursuzluğu, aynı anda farklı düzeylere hitabı, akla ve duyguya dengeli yaklaşımıdır.¹⁶

Kur'ân nazil olduğu dönemde Hz. Peygamber (sas) tarafından yazdırılmış ve hemen peşinden sahâbe-ı kirâmın gayretleriyle mushaflaştırıldı ve diğer islâm beldelerine gönderilmiştir. Yani Kur'ân'ın zâyî olmasına sebep olabilecek bir süreç yaşanmamıştır. Yahudiliğe ve Hristiyanlığa gelince Tevrat Hz. Musa'dan sonra İncil'de Hz. İsa'dan sonra asırlar denebilecek uzun bir süre şifâhen nakledilmiş ve ancak tahrif edilerek kitaplaştırılmıştır.¹⁷

Yine herkesin malumu olduğu bir konu vardır ki, Allah (cc) tarafından vazifelendirilen peygamberler gönderildikleri topluma Allah'ın dinini kabul ettirebilmek için birtakım olağanüstü olaylar

¹⁴ Sübhi İbrâhîm es-Sâlih el-Lübnânî (1926-1986), *Mebâhis fî Ullûmîl-Kur'ân*, İstanbul Türkiye, 313-334

¹⁵ Sübhi es-Sâlih, *Mebâhis*, 313-334.

¹⁶ Paçacı, *Kur'ân-a Giriş*, 102-106.

¹⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara: TDV Yayınları, 2012, 66.

göstermiş olmaları gerekmektedir. Örneğin, Sihrin halk üzerinde etkilerinin revaçta olduğu bir devirde, kendisine verilen bir âsa ile Hz. Musâ'nın sihirbazları alt etmesi; tıp ilminin çok önemli olduğu olduğu bir asırda, Hz. İsa'nın tıp alanında gösterdiği mucizelerle tabipleri şaşırtması bu durumun örneklerindedir. Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin mucizeleri kendi dönemlerinde yaşayan insanlar tarafından gözlemlenmiştir. Yani bir şahitlik söz konusudur. Diğer bir deyimle bunlar süreklilik arz etmeyen hissi mucizelerdir.¹⁸

Durum böyle iken İslamiyet'in doğduğu dönemde Araplarda hitâbet seviyesi, dilin kazanmış olduğu üstün nitelikler ve uslûp özellikleri en üst dereceye ulaşmış, âdetâ zirveye çıkmıştı. Belâgat ve fesâhatın zirvede olduğu bu devirde, bu dil bilimcilerini hayran bırakıp şaşırtacak bir mûcize gerekli idi. Bu mucizenin adı Kur'ân'dı yani aciz bırakandı. Şüphesiz ki O Kur'ân, Arap şiir uzmanlarını hayrete düşürmüş, o dönemin ve gelecek dönemlerin belâgat üstatlarını karşılık verecek bütün noktalarda elini kolunu bağlamıştır.. Bu durumun nedeni hem Kur'ân'ın üslûbundan hem de putperestlerin çıkarlarını tehlikeye düşürmek istemeyişleridir.¹⁹

Kur'ân şu ana kadar gelmiş geçmiş Arap üstatlarını dehşete düşürmüştür. Mekke'de kimsesiz, yetim, fakir olarak küçümsedikleri kişinin getirdiği kitap karşısında susmuşlardı. Bu şairler ve hatipler büyük toplulukların beğenisini kazanmış gözde insanlardı. Harfler, kelimeler ve satırlar onların yaşam tarzıydı. Hz. Muhammed'in peygamberlik döneminde sanat, edebiyat, hitabet zirvedeydi. Araplar bu alanda üstün gördükleriyle muhakkak yarışır ya da meydan okurdu. O halde onların ellerini ve kollarını bağlayan ve Kur'ân-a muhalefet etmelerine neden olan faktörlerin var olduğu muhakkaktır. Ancak onlar belâgat kâbiliyetleriyle değil de açıktan savaş ilan ederek karşı koymayı tercih etmişlerdir. Bu onların aciz kaldıklarının açık göstergesidir. İslama karşı şiirle karşı koymayı tehlikeli görmüş panayır ve şiir yarışmalarının bu dinin

¹⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 14; Salih, 75.

¹⁹Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 14.

yayılm gösterceğine kanaat getirdiklerinden dolayı kılıç kullanmayı en kestirme yol olarak görmüşlerdir.²⁰

Çünkü Kur'ân'ın Arap inanç ve geleneksel yapısına aykırı fikir ve düşünceleri, toplumlar arasındaki sosyal ve iktisadi aşırılıklara karşı çıkışı, gaybi konulardan ve gelecekte haber vermesi, inanç, ibâdet, ahlâk, kardeşliğin tesisi, fikir hürriyetini savunması ve kadının toplumda layık olduğu konuma yerleştirilmesi, adâleti ve fikir hürriyetini yerleştirilmesi hususu müşrikleri derinden yaralamıştır. Böylece hem siyasi hem ticari menfaatleri tehlikeye girmiştir. Neticede bu işi belâgat ve fesâhat yarışmalarıyla halletmeyi, çıkarları gereği uygun görmemişlerdir. Çünkü bu fikirler, şiir meydanlarında ve panayırarda yayılma ve şöret bulma ihtimaline karşı onlar, tüm menfaatlerini kaybetmeyi göze almadılar. Bundan dolayı kılıçla bu işi kökten halledecekleri hususunda kanaat getirdiler.²¹

Mekke müşrikleri “Ben ancak bana vahyolunana uyarım”²² âyetinden sonra ümmî olan bir şahsiyetin getirdiği bu mucize karşısında teslim olmayı tercih etmişlerdir. Mekke müşrikleri, “Muallakâtüs-Sebâ” adıyla Kâbe'nin duvarlarına asılan, meşhur şairlerden İmriu'l-Kays, Tarafe b. Abd, Ka'b b. Züheyr, Amr b. Kulsüm'ün şiirleri, Kur'ân'ın uslubu karşısında sönük kalmış ve şiirleri toplum nezdinde hezimete uğramıştır. Şairler bu durumu kabul etmişlerdir.²³ Gönüllere hoş gelen üslubu sayesinde en büyük muhalifleri bile Kur'ân-ı dinlemek hususunda kendilerine hakim olamamışlardır. Bunlardan el-Velid b. El-Muğire, Ahnes b. Kays, Ebu Cehl b. Hişam gibi Kureyşten söz sahibi olanlar, Kur'ân'ı dinlemek için birbirleriyle anlaşma yapmalarına rağmen, Kur'ân-ı dinlemek için geceleri gizli saklı bir şekilde teşebbüste bulunmala-

²⁰ Paçacı, *Kur'âna'a Giriş*, 88-108.

²¹ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (İlk Dönem)*, bsk.9. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015/ 234-238.

²² Yunus, 109/15

²³ Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-kaşâ'idi's-seb'i't-ıvâli'l-Câhiliyyât* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn) Kahire: Daarul Maarif, 1963, s. 35; Not: O dönemde Arap panayırlarında şiir yarışmaları düzenlenirdi. Bunlardan dereceye giren ilk yedi şiir kabe duvarına asılırdı. Bu sebeple bu şiirlere “Yedi Askı” denilmiştir.

rı, gönüller üzerindeki etkisini gösterir.²⁴

Hız. Peygamber'ı öldürmek niyetiyle yola çıkan Hız. Ömer b. el-Hattab'ın Müslüman oluşu²⁵ Necm suresinin son âyeti "Allah'a secde ediniz ve O'na kulluk ediniz"²⁶ibâreleri, okununca Müslümanlarla beraber müşrikler de secdeye kapanmış, bu durumu gören Umeyye b. Halef'in, yerden bir avuç toprak alarak alnına götürmesi,²⁷ pişmanlık mahiyetinde bir hareket olup kibirden yapılmış ve müşrik olduğunu hatırlamıştır. Utbe b. Rabia' Hız. Peygambere yaptığı işkence ve kötü muamelelere karşı cevap mahiyetinde Utbe'nin Fussilet Suresi'nin ilk ayetlerini dinleyip, korku ve hayret içinde tedirgin bir şekilde olduğunu görenlere: "Ondan öyle şeyler işittim ki ömrümde benzerini işitmiş değilim. "Bu sözler ne şiir, ne sihir ne de kehânettir. Bunlardan hiçbirine benzememektedir. Ey Kureyşliler, bana kulak verin, beni dinleyin, onu kendi haline bırakmanızı tavsiye ederim. Eğer O muvaffak olmazsa, Arabistan onu mahveder. Eğer muvaffak olursa, onun zaferi, sizin de zaferiniz demektir"²⁸demesi, Kur'ân'ın olağanüstü ve büyüleyici üslubundan kaynaklanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in Hız. Peygamber'e gönderilişinin asıl nedeni, akıllı sayesinde hayvandan ayrılan insanı yüceltmek, haysiyet, özsaygı, şeref, erdem, saygınlık gibi hasletlerin bilincini aşlamıştır. Ayrıca konuşma üslubu ve aklını kullanma göstermiş tekniklerini ve yeryüzünde maddi ve manevi sorumlulukların bilincini fark etmesini sağlayıp ona gereken değeri vermek onu hidayet yoluna sevk etmektedir. İnsana, maddi ve manevi açıdan olması gerektiği gibi menfaat yollarını göstermektedir. Kur'ân insana cenneti ve cehennemi anlatmış, insanı cennet ve cehenneme götürecek prensipleri önüne sermiştir. Bundan amaç dürüst ve ahlâklı bir yaşam tarzı sunmak insanı ıslah etmek ve batıl karanlığından hakikat aydınlığına çıkarmaktır. Mümkün olduğunun idrak edilmesini

²⁴ İbn İshak, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981, 185-186.

²⁵ Mustafa Fayda vdğ. *İslâm Tarihi*, (Ed: eyyüp Baş), bsk.4. Ankara:2014, Grafiker Yayınları, 110.

²⁶ Necm, 53/62.

²⁷Buhârî, *Tefsîr*, 53/4; Murat Kaya, *Mescid-i Haram'dan 111 Hatıra*, İstanbul: 2001, Erkam Yayınları, 38-52.

²⁸ İbni Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Mısır 1375/1955, 1, 294

sağlamaktır. Böylece insanoğlu doğru ile eğriyi kendi iradesiyle seçip kendi yaptıklarının bedelini yine kendisinin ödeyeceğinin farkına varmıştır. Bu iradi ve ahlâki denge toplumun kanayan yarasını da çok başarılı bir şekilde iyileştirmiştir. Karanlıklar içindeki bu toplum iki âlemin mutluluk şifresine Kur'ân sayesinde sahip olmuştur.²⁹

Böylece Kur'ân-ı Kerîm, kişisel hastalıklara ve toplumun ahlâki hastalıklarına derman olmuş, kişisel ve toplumsal sıkıntılara çözüm getirmiş, insanoğluna kendisine yaraşır doğru ve nezih bir yaşam tarzını sunmuştur. Ayrıca cehâlet sahibi insanların bilgisiz, arzularına yenik düşen, aklını iyi kullanamayan, kaba, kibirli idrak yoksunu tavırlarını törpülemiştir. Aceleci, ahmak, ırkçı ve saldırgan olan müşriklerin bu vasıflarını Kur'ân deşifre etmiştir.³⁰ Bu cehâletin sadece İslam öncesi dönemde değil de İslam sonrası dönemleri de kapsadığı, bu nedenle Kur'ân'ın evrensel hitabının hiçbir zaman önemini kaybetmeyeceği ifade edilir.³¹

Kur'ân-ı Kerîm'in aciz bırakan mükemmel üslubuna karşısında müslüman olanlarla beraber, Müslüman olmayan toplulukları bile kendisine hayran bırakmıştır. Sorbon profesörlerinden Regis Blachere, Kur'ân'ı Kerîm'i Fransızca'ya çevirisini yaptıktan sonra "*Kuran'a Giriş*" adlı eserinde,şunları ifâde etmektedir: "*Hatta Arapça bilmeyen bir Avrupalı, bazı surelerin okunmasından hisleniyor. Ya Muhammed'in muasırları hiç olmazsa kin ile körlenmemiş olanlar hakkında neler düşünülmez.*"³²

İslam dini hakkında olumsuz eleştirilerde bulunan eserleriyle meşhur olmuş Papaz Henri Lammens bile "*Filolojik bakımdan Kuran'ın üslubu dikkate değer bir mükemmeliyettir*"³³ diyerek gerekleri itiraf etme hususunda bir mecburiyet hissetmiştir.

²⁹ Ramazan Altıntaş, *Cahiliye Zihniyeti ve Çiğnenen İnsan Onuru*, , Ankara 2013, DİB Yayınları, 67.

³⁰ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzabâdî (ö. 817/ 1415), *Kâmûsu'l-Muhît*, Mısır, ts.1. 158.

³¹ Toshihiko Izitsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara 1975, Keveser Yayınları,190.

³² Regis Blachere Introduction au Coran, Paris 1959, 172

³³ Henri Lemmens,L'islam,Beyrouth 1944, 52.

Şeyhu'l-Müsteşrikin adıyla tanınmış olan, oryantalistlerin lideri, Ignaz Goldziher de Kur'ân için "O, dünyanın edebi eserlerinden biridir"³⁴ demektedir. Prof. Louis Massignon'a göre Kur'ân-ı Kerîm "İlk kıraat ve tilavet kitabı, dolayısıyla hayat bilgisi el kitabı, ibadetin yegâne tilaveti İslam mantalitesini (zihniyetini) yaratan kitaptır,"³⁵ demmiştir.

Devletlerarası kanun ve değer yargıları, sapkın ve hurafelerden arındırılmış ve içerik olarak diğer eserlerden ayrılan, doğal güzelliklerine, ek olarak edebi güzellikleri, güzel hitapları, sıra dışı ikna edici yapısı, kuvvetli delilleri, mantıksal düşünce tarzının üstünlüğü, akılları birdenbire çelen ve insanı mest eden ruhi ve sihirli etkisi, insanlığa her iki âlemin saadetini temin eden esasları ile Kur'ân-ı Kerîm, bütün zamanlarda ve mekanlarda okundukça, ebediyete kadar güncelliğini koruyacak ve insanlar karşısında gençliğini ve mûcizevi yönleriyle hep ön planda kalacaktır. Zaman ilerledikçe Kur'ân'ın gerçekleri daha açık ve daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

2. Tefsir ve Te'vil kelimelerinin Açıklanması

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak ve açıklamak üzere kullanılan "Tefsir" ve "Te'vil" kavramlarının ilk dönemlerde kullanış biçimlerini gerektiği şekilde bilmek icap eder. Tefsir kelimesi "Fesr" (فسر) veya kalp yoluyla ³⁶"Sefr" (سفر) köklerinden "Tef'il" kalıbından gelen bir masdardır. Fesr, açık etmek keşfetmek, ve üstü örtülü bir şeyi açmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır. "Sefr" Arap dil ve kültür yapısında var olup, kapalı olan bir şeyi açmak, aydınlatmak ve ortaya sermek gibi manalardakullanılır.³⁷ Mesela

³⁴ L. Goldziher *el-Akidetu ve's-Şeriatu fil- İslam*, Mısır 1946, 9.

³⁵ M. Tayyip Okıç, *Kur'an-ı Kerim'in Uslub ve Kraati*, Ankara 1963, 1-13.

³⁶ Not: Bir kelimenin içindeki harflerin yer değiştirmesidir. Örneğin, " mil'ekatün" kelimesinin kalp yoluyla değişimi " me'lekatün" olarak okunmasıdır.

³⁷ Muhammed b. Mükerrrem. İbn Mânzur, *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâr Sâdır,1374/1954, 5.55; Cevherî, İsmâil b. Hammâd. '*es-Sihâh: Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye'*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr.6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlim, 4.Basım, 1407/1987, 2. 686; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî (ö. 1205/1791), *Tâcul Ârus*, Mısır: 1306, 3.270; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgîb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'ân*, Mısır:

(سفرت المرأة عن وجهها كسفت نقابها) kadın yüzündeki örtüyü açtı veya “ kaldırdı” manasındadır.³⁸

Tefsir kelimesi Kur'ân ıstılâhında “*Müşkil olan lafızdan murad edilen şeyi keşfetmektir*” tarzında izâh edilir.³⁹ Ayrıca ifade edilen sözlerdeki kapalılığı gidermek için bir açıklamaya ve izâha ihtiyaç vardır. Onun için doğru olan tefsir, Allah ve Resûlü'nün açıklamaları sonucunda ortaya çıkandır. Yani hakikatte tefsir nakil ve rivâyet yoluyla yapılan olup, Allah'ın bildirdiği emir ve yasaklar dahilinde, değiştirilmesi caiz olmayan ilahi vahiy destekli olan tefsirdir. Tefsir, sarf, nahiv, nâsih-mensûh, muhkem-müteşabih, sebab-i nüzûl, hadis, mantık, islâm hukuku, belagat gibi ilimler yardımıyla Kur'ân'ın açıklamasını yapmaktır.⁴⁰Bu anlamın dışındakiler, te'vil ilmi içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulurlar. Tefsir, âyetin manasının, kıssaların ve sebebi nüzûlün açık ve net olarak da izah edilmesi diye de tanımlanır.⁴¹

Ayrıca İbn Akîl “Tefsir, Kur'ân sözleriyle nelerin kastedildiğini kesinkes anlamak ve izâh etmek olup bu hususta Allah adına yemin etmek olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma uygun burhanların ortaya koyulmasıyla gerçek tefsir meydana çıkmış olur. Diğer taraftan yorum içerikli ve öznel düşünce ve görüşlerin ağırlıklı olduğu tefsir ise yasaklanmıştır.⁴²

Te'vîl kelimesi (ال- يؤول- أول) kökünden tef'îl babından gelen bir masdardır. Kelimenin hakikat manası geri dönmek anlamında-

1381/1961.380; Ebû İshâk Ahmed -Nîsâbü'rî, b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî (ö. 427/1035), *el- Keşf ve'l Beyân*, İstanbul Veliyyuddin ef. Ktb. No. 130-233 (yazma) 1. 5. 9a.

³⁸Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin es-Semerkandi, (ö. 333/944) *Şerhu Te'vilat'il-Kuran*, İst.Şehid Ali Paş. Ktp. No.283, 7.(yazma)

³⁹ Cevheri, *Sihah*, 496; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 5.55;Zebidi, *Tâcul Ârus*, 3.170,7.215.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî Zerkeşi, (Ö. 792/1392) *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî v.dğr.), Beyrut 1415, 1, 104-105.

⁴¹ Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el- Cürcanî, Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü, *Tarifât*, (çev: Arif Erkan), Bahar Yayınevi, İstanbul, Nisan 1997, “et-Tefsîr”, 63.

⁴² Ebû'l-Vefâ Alî b. Akîl b. Muhammed b. Akîl el-Bağdâdî ibn Akîle ((ö. 513/1119) *ez-Ziyâde ve'l İhsân fi Ullûmi'l-Kur'ân*, (nşr. M. Safâ Hakkî v.dğr.) Şârîka, 1427/2006, 7. 391,395.

dır.⁴³ Tef'îl babından kullanıldığından açıklamak, tefsir etmek, beyan etmek, bulmak, îcad etmek, îzahta bulunmak, tercüme etmek, sonuç ve netice gibi anlamlarda da kullanılır.⁴⁴ İstilah olarak açıklamak ise “*Zahiri mutabık olan manayı iki ihtimalden birine hamletmektir.*”⁴⁵ Zerkeşi, Te'vîl kelimesinin; âyetin ihtimal dahilinde olan anlamlardan birine dönmesi olarak tanımlamıştır.⁴⁶ Sa'lebi, te'vîl kelimesini, âyetin önceki ve sonraki âyetlerle anlam itibarı ile uyum içinde olması olarak açıklamıştır.⁴⁷

Te'vîl kelimesi ise Kur'ân-ı Kerîmde de 17 defa geçmektedir⁴⁸ ve birbirinden farklılık arzeder. Bazen, sözün te'vili anlamını da kullanılmaktadır.⁴⁹ Daha açıkça;kelimelerin anlamlarını îzah etmek, yapılan işlerin gerçeklik durumunu, yani söylenen söz ve yapılan fiillerin sonucunun nelere maal olduğunu bildirmek, rû'ya görmek ve tâbir etmek anlamlarda kullanılmaktadır. Terbiye etmek, sonuç, cezalandırmak ve ıslah etmek manalarını da ihtiva etmektedir.⁵⁰ Kur'ân'da geçen Te'vîl kelimesi sadece bir yerde Âl-i İmrân Sûresinde Allah'a izâfe edilir ki burda kastedilen şey Allah'ın te'vîl etmesidir. Diğer âyetlerde geçen Te'vîl kavramı da kişilere, özgüdür. Maturidi, Te'vîl kelimesinin ıstılâhi manasını, Kur'ân'da lafzı geçen mübhem olan kelimelerin Kur'ân ve sünnetle uyumlu olacak şekilde, lafızların ihtimal dahilinde olabilecek manalarla izâh etmek olduğunu ifade eder.⁵¹

⁴³Emîn b.İbrâhîm b. Abdûlbâki el-Hûlî (1895-1966) *Tefsir Maalimu Hayatı ve Menhecuhu'l Yevm*, Mısır, 1944, 5.

⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 5.55;Zebidi, *Tâcul Ârus*, 3.170,7.215.

⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 9, 32; *Cevheri*, 'es-Sihâh, 4. 1627; Zebidi, *Tâcul Ârus*, 7,215; İsfahani, *el-Müfredât*, 31.

⁴⁶İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 9. 33; el-Maturidi, *Te'vilat'ul- Kur'an*, İst. Selim Ağa Ktp. No:40(yazma 2a)

⁴⁷ *Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebi en-Nisâbüri* (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân*, (Yazma-İstanbul Velîyuddin ef. Ktb., No: 130-133); *Tâcu'l-'Ârus* 3. 470,7. 215

⁴⁸ M. F. Abdalbâki, *el- Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Daru'l Marife, Beyrut, 2005. “Ev'l” s.

⁴⁹ Zerkeşi eş-Şafî (1957), *el-Burhân fi Ulûmil - Kur'ân*, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim) Mısır, 1376/ 1378. 2. 148.

⁵⁰ *Ali İmran* 3/7; *Yusuf*, 111/ 6, 21, 101.

⁵¹ Maturidi, *Şerhu Te'vilat'il-Kuran*, 7.

Kur'ân'da geçen tefsir kelimesinden kastedilen mana Allah'ın bu konuda yetkin olduğu, Kur'ân'ın tefsirini sadece Allah'ın yapacağı vurgulandığından dolayı, sahabe tefsir etmekten çekinmiştir. Kendi dönemlerindeki dini yaşantının verdiği hassasiyet nedeniyle, tefsir etme korkusu oluşmuş, Kur'ân tefsirinin tevkifi oluşu fikri yerleşmişti. Neticede Kur'ân'ın tefsiri denilince, doğrudan doğruya Allah'ın veya onun elçisinin müdahalesi ve açıklamaları anlaşılıyordu. Yapılan bu tefsirde hata yapmak söz konusu değildi. Yapılan tefsir ilahi kaynaktan geldiğinden hatadan uzaktı.⁵² Ebu Vail'e (ö. 82/701) tefsirin ne olduğu hususunda sorulan bir soru üzerine şu cevâbı vermiştir: "Murâd eden Allah isabet etti demiş ve isabeti de hatanın zıddı ile tavsîf etmişti⁵³ der." Bu duruma göre tefsir Allah'a ve Peygamber'e hasredilmiş oluyordu. Yâni Kur'ân-ı tefsir etme yetkisi Allah'a ve Resûlüne ait olduğu görüşü hakimdi. Bu anlayış sahabenin Kur'ân'ı tefsir etmesine mâni değildi. Çünkü onlar Kur'ân'ın inişine ve âyetlerin nüzûl sebeplerine şahit oluyorlardı. Hangi hükümlerlerin ne gibi sebeplerlerden ötürü uygulandığını ve bunlar arasındaki alakayı biliyorlardı.⁵⁴

Te'vîl kelimesinin kullanımına şu âyeti örnek verebiliriz:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ

مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

"Sana kitabı indiren O'dur. Onun (Kur'ân) bir kısım âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır; diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) te'vîl etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşerler. Halbu ki onun te'vîlini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız akl-ı selim sahipleri düşünüp anlar.⁵⁵

Mezkûr âyette izâh edildiği gibi, Muhsin Demirci de te'vîlin yapılabilmesi için bir takım şartlara haiz olmak gerektiğini izâh

⁵² Maturidi, *Şerhu Te'vilat'il-Kuran*, 7.

⁵³ İbn Manzur, *Lisanul - Arab* 9, 33, 34

⁵⁴ İbn Manzur. *Lisanul Arab*, 535

⁵⁵ *Âl-I İmrân*, 2/7.

etmiştir. Te'vîl yapacak kişinin Arapça'nın dil ve kaidelerine hakim olması, fesâhat ve belâğatı bilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kişi, dinin şeriatine hakim, teorik ve ameli olarak anlama kapasitesine sahip olmalı, geleneksel vahye dayalı bilgilerin yanında sosyoloji, psikoloji, tarih ve kültürü, Mekke ve Medine'nin maddi ve manevi yapısını iyi bilmelidir, der. Ayrıca akli melekelerinin kuvvetli olması ve analiz yapmasını becermesi ve İslami birikime sahip olması gerektiğini vurgular. Demirci, te'vîl yapacak kişinin Kur'ân'î değerlere, İslam'ın prensiplerine sarılıp, şöhret ve rant amaçlı yorumlardan kaçınılması gerektiğinin önemine vurgu yapar.⁵⁶

Bazı müfessirler tefsir ve te'vîl konusunu birbirinden ayırırken şu hususlara dikkat edilmesi gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Tefsirin sadece umum ve husus bakımından ayrılır. Tefsir daha genel, te'vîl ise daha özeldir. Tefsir lafızda ilk manaya delalet ederken te'vîl ise ikinci manaya delalet eder. Tefsir lafzın gösterdiği ilk manayla beraber akla gelmeyen diğer manaların da açıklamasını yapmaktır.⁵⁷

Tefsir ve te'vîli birbirinin zıddı olarak görenler üç hususa dikkat çekerler:

1-Tefsir, Allah'ın istediği kesin manayı ve bilgiyi aktarırken te'vîl, muhtemel manalara işaret eder.

2- Tefsir de rivâyet yöntemi, te'vîl ise dirâyet yöntemini kullanmıştır.

3- Tefsirde akla gelen ilk mana önem taşırken, te'vîlde ima ve işaretler önemlidir. Âlûsi, te'vîl de özellikle gaybî konuların te'vîlinde ilimde derinleşmiş bilginlerin yorumlarının etkili olduğunu ifâde etmiştir.⁵⁸

Kur'ân-ı Kerîm, müslümanların dünya ve âhiret hayatı için yol gösteren bir rehberdir. Bundan dolayı inişinden itibaren müs-

⁵⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 288-289.

⁵⁷ Zürkâni, *Kur'ân İlimleri Menâhilu'l-Irfân Tercümesi*, (trc: Halil Aldemir vd.) 2. 19.

⁵⁸ Ş. Âlûsî (1985). *Ruhu'l-Meanî fî Tefsîri'l Kur'ani'l Azîm*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut. 1/5.

lûmanların onu anlama çabası farklı coğrafyalarda ve zamanlarda ebediyete kadar sürecektir. Müslümanların geliştirdiği bütün ilimlerin ortak amacı Kur'ân'ı anlamak, onun temel prensiplerini hayata geçirmektir. Tefsir iliminin amacı âyetlerin indiği ilk toplumların ve sonraki nesillerin onu nasıl anladığını tespit etmektir. Kur'ân-ı Kerîm'in nasıl bir metin olduğu, tefsir ilimine konu olunca kadar hangi aşamalardan geçtiği hususudur.

Kur'ân-ı Kerîm önce Resulullah'ın (sas) ağzıyla şifahen nakledilmiş, yani Arap edebiyatçıları dahi aciz bırakacak bir üslup ile tedricen nazil olmuştur. Nazil olurken eş zamanlı olarak vahiy katipleri tarafından yazıya geçirilmiştir. 12 senesi Mekke, 11 senesini Medine'de olmak üzere toplam 23 yılda insanların siyasi, ictimai ve iktisadi ihtiyaçlarına göre tedricen ve hazmedilerek indirilmiştir.⁵⁹

Kur'ân âyetleri bir taraftan ezberlenirken diğer taraftan da vahiy kâtipleri tarafından yazılmıştır. Âyetler yazılırken Kur'ân'a karışması endişesiyle başka notlar alınması ve ilaveler yapılması yasaklanmıştır. Yasaklanan hususlar arasında âyetlerin iniş sebebi, zaman ve mekanı, müteşabih ve müşkilleri ve garip kelimeler gibi hususlardır. Bu hususlar daha sonra tefsir ilminin doğuşuna sebep ve öncü olmuştur. Sonraki nesillerin Kur'ân-ı sahabe gibi anlamaları mümkün olmadığı için onların fikir ve görüşlerini aktarma çabaları da tefsir ilmi sayılmaktadır.⁶⁰

Tefsir ilminde öncelikli olarak hadis taraması yapılır, sahabe'nin sözleri, tabiin ve etbauttabinin fikirleri Kur'ân ve sünnet ışığında değerlendirir. Tefsire dair yazılan eserlerde bu şekilde oluşturulmuştur. Te'vîl ve reyin yasaklanması ve meşru sayılmamasının sebepleri, aklın ön plana çıkarılması, sünnetten uzak durulması, doğduğu ortamın bâtil kültür izlerini fazlasıyla taşıması, bidât ve sapık fikirleri ihtivâ etmiş olmasıdır. Ancak te'vîlin Kur'ân ve sünnet ışığından nisbeten akli olanına izin verilmiştir.⁶¹

⁵⁹ Ed: Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya dinleri, bsk.4. Ankara: DİB Yayınları, 2016/44.

⁶⁰ Demirci, 21.

⁶¹ Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Tefsîrû sûreti'l-İhlâş* (nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî), Kahire 1323, s. 75-77, 83-92, 97-98.

Tefsir kaynaklarını oluştururken; Kur'ân ilimlerini dil ve metin yönünden inceler, ayrıca tarih bilgilerine de önem verir. Örneğin, Sâmi, İbrâni, Habeş, Arâm dillerinden yararlanır. Kur'ân'da geçip de Arapça olmayan kelimeler tefsir ilminde "Garib'ul Kur'ân" başlığı altında ele alınmıştır. Eş anlamlı kelimeler "nezâir" ve eş seslilerde "vücûh" başlığı altında incelenmiştir.⁶²

Kur'ân'ın tarihi bağlamında ise zaman ve mekâna bağlı olarak âyetlerin Mekki ve Medeni olması, hitap tarzlarındaki değişiklik vahyin gece-gündüz, yaz-kış, uyanıkken ya da uyurken vahyin gelme şekli yine tefsirin ilgi alanlarındandır. Ayrıca âyetlerin hangi olay ve sebeplerin ardında geldiği "sebeb-i nüzul" başlığı altında incelemiştir.⁶³

Te'vîl de tefsirden farklı olarak de öznellik durumu vardır. Çünkü kişi boş bir zihinle yorum yapamaz, doğduğu kültürün özelliklerini te'vîl yaparken kullanır, o yüzden te'vîl'de öznellik tesiri fazladır. Te'vîl yaparken bu öznellik sorunu bazen bidâta ve aşırılığa neden olmuştur. Özellikle Hint alt kıtasındaki te'vîlcilerde bunun izlerini görürüz. Te'vîl çalışmalarını akıl ve mantık süzgecinde içtihad, icma, kıyas ve diğer delilleri de esas alarak yapılırsa muteber bir disiplin sayılabilir.⁶⁴

3. Tefsir ve Tercüme Arasındaki Fark

Tercüme kelimesinin lugâta çeşitli anlamları vardır. (ت ر ج م) Tercüme kelimesi dört harfli rubai bir fiildir. Lugât anlamı; bir sözü bir dilden başka bir dile çevirmek,⁶⁵ bir bab'a ünvan koymak,⁶⁶ bir kimsenin hayatını anlatması ki buna hal tercümesi denir. Kendisine ulaşılmayan kişiye sözü ulaştırmak, tebliğ etmek, bir lafzın yerleştiği toplumun diliyle tefsir etmeye de, tercüme denir.⁶⁷

⁶² Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin), Dübey 1427/2006, neşreden giriş, s. 19, 77; Mustafa Karagöz, "Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü* (ed. Bilal Gökçür v.dğr.), İstanbul, İlim Yayma Vakfı, 2011, s. 92-122.

⁶³ Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmül - Kur'ân*, 1, 22-34.

⁶⁴ Paçacı, 112-117, 133-134; Demirci, 133, 136, 141, 145, 153.

⁶⁵ Zürkani, *Kur'ân İlimleri Menâhilü'Irfân*, 2, 6

⁶⁶ Tayyip Okıç "Hadiste tercüman" İlahiyat Fak. Yıl 1996, 14/31.

⁶⁷ Zürkani, *Kur'ân İlimleri Menâhilü'Irfân*, 2, 6.

Bir sözü yazıldığı dilden başka bir dile tefsir etmeye ve çevirmeye de tercüme denir. Sözü bir dilden başka bir dile aktarmaya da tercüme denir.⁶⁸ Tercüme kelimesinin ıstılah anlamı ise; bir sözün manasını başka bir dile dengi bir ifâde ve tabirle çevirmektir. Tercüme aslı manasına uygun olarak umum, husus, icmal, tafsil, takyit, itlak, kuvvet, isabet, ilim ve beyan gibi hususlarda aslına denk olmalıdır. Ayrıca ilmi ve kalbi kabiliyetlere sahip akıllı kişilerin titizlikle yapacakları iş olarak da tanımlanmıştır.⁶⁹

Tercüme (1) harfi ve lafzi tercüme (2) Manevi veya tefsiri tercüme⁷⁰ olarak ikiye ayrılır:

1) Harfi ve lafzi tercüme; müradifli terceme de denir. Yani yine eş anlamlı bir kelimeyi izâh etmektir. Burada kelimenin nazım ve terkibine ve aslına riâyet edilmesidir. Bu yüzden aslın yerine geçilebilecek kelimeler iyice gözden geçirilmeli ve iyice araştırılmalıdır.

2) Tefsiri tercüme; metin ve ibârenin anlam ve amacının güzel bir şekilde îzah edilmesidir. Kelimelerin diziminde ve tertibinde aslına benzeme kaygısı yoktur. Lafzi tercüme eksik ve fazla tabirleri bulundurmadan birebir aynı nizam ve içeriklere sahipken, tefsiri tercüme de daha esnek olup yapısında noksanlık içermeyen hassasiyetle yapılan tercümedir.⁷¹ Tefsirde lugât, îtikat, fıkıh, fıkıh usûlü, nüzül sebebi, nasîh ve mensûh, sosyolojik ilimler de devreye girer; tercümede bunlar söz konusu değildir. Tercümenin örfen eserin aslı manasına ve maksadına uygun olması gerekir. Tefsirde böyle bir zorunluluk yoktur.⁷²

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinin yapılmasındaki zaruret İslâm'ın hızlı bir şekilde yayılması ve acem diyarlarında ki insanların Kur'ân-ı anlama ihtiyaçları idi.⁷³

⁶⁸ Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, 3. el-Kâhire: Daru'l-Hadis, 1381/ 1961, 1.23.

⁶⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hakdini Kur'ân Dili*, İstanbul: 1935, 1. 9.

⁷⁰ Zehebi *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, 1, 23.

⁷¹ Zürcani, *Kur'ân İlimleri Menâhilü'-Irfân*, 2.6

⁷² Zürcânî, *Kur'ân İlimleri Menâhilü'-Irfân*, 2.6.

⁷³ Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, 1. 25; Milaşi İsmail Hakkı, *Kur'ân Tercüme edi-*

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde tercüme-yi yasaklayan herhangi bir husus yoktur. Fakat ileriki dönemlerde âlimlerin bir kısmı zamanın şartlarından dolayı tercüme-yi zorunlu görürken, diğer bir kısımda mucizevi olmasından dolayı Kur'ân tercümesinin birebir mümkün olmadığı gerekçesiyle tercüme-yi karşı çıkmışlardır.⁷⁴

Evrensel niteliklere sahip kitabımızın tercemesinin yapılmasından daha doğal ne olabilir. Henüz Allah Resulu döneminde bazı uygulamaların tercümenin ileride olabileceğini göstermekteydi. Örneğin; Habeşistan'a gönderilen mektuplarda âyetlerin o ülkenin diline çevrildiğini görmekteyiz. Ayrıca Hz. Peygamberimiz (sas) Zeyd b. Sabit'e yabancı dil (Süryanice ve İbranice) öğrenmesini emretmiş,⁷⁵ Bunu Kur'ân âyetlerini tebliğ edebilmek için de yabancı dile çevrilmesi hedeflenmiştir. Kur'ân tercümelere tarihine kısaca değinecek olursak: İlk tercüme Habeşistan'a göç eden grubun başında bulunan Cafer b. Ebi Tâlib'in Meryem Sûresini Necaşi'ye çevirerek okumasıdır. Siyer ilminde bildiğimiz üzere heyetler yılında (senedi'l vüfûd) yazılan mektuplardaki besmelenin ve âyetlerin tercüme edilmiş olması Selmani Farisin birtakım mektupları çevirmesi tercümenin ilk örnekleridir. Kur'ân'ın önce Berberiler döneminde Berberice diline tercümesi sonrada Samanoğulları döneminde yapılan tercümede ilk örneklerden sayılır. Yine Kur'ân'ın Süryanice diline çevrilmesi, Mûtezile âlimleri tarafından Huzistan diline çevirilmesi, batıda latinceye yapılan çeviriler, bütün bunlar Kur'ân'ı Kerîm'in genel manada tercümesine ihtiyaç duyulmasının neticelerindedir.⁷⁶

Mûcize bir kitap olan Kur'ân-ı Kerîm'in lafzi tercümesi birebir mümkün olmadığına göre aslına en yakın ve mümkün şekilde tercümesinin değil de meâlinin yapılması uygun görülmüştür.⁷⁷ Arapça bilmeyen Müslümanların Kur'ân-ı kendi dillerinde anlaya-

---

lebilir mi? İstanbul 1342,4.

⁷⁴ Zürkani, , *Kur'ân İlimleri Menâhilü'Irfân*, 2,3-69; Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn* 1,25; M. Hasen Hacevî, *Tercemetü'l Kur'ân-ı Kerîm*, Mecelletü'l-Ezher, 1936, 7.191.

⁷⁵ Eyyüp Baş, 218

⁷⁶ Rifat Oral, *Kurân'la Buluşmak 1*, Konya: 2012, İrfander Yayınları, 6,8; Paçacı, *Kur'an'a Giriş*, 45,-46

⁷⁷ Oral, *Kurân'la Buluşmak 1*, 81.

bilmek için Kur'ân'ın tercümesine ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bu tercümelerin liyakat ve ehliyet sahibi kişilerce yapılmamış olması bu konuda Kur'ân'dan anlayanlar tercüme hayatının varlığını zorunlu kılmıştır.⁷⁸

4. Kur'ân'ın Tefsirine Duyulan İhtiyaç

Yazılmış herhangi bir eserin tefsir edilmeye olan ihtiyacını şöyle izâh edebiliriz. Her yazar kendi kitabı anlaşılabilir diye yazıya döker. Bu sebeple yazılan eseri açıklamak için üç hususa ihtiyaç duyulur. İlki; eseri yazan kişinin, eserinde kullandığı ağır dil ve bu eserde kastedilen mananın anlaşılmasını zorlaştırabilir. Dolayısıyla kapalı olan bu hususları açıklama ihtiyacı doğar. Bununla birlikte eseri yazan kişi yazdıklarıyla neyi kastettiğini daha iyi bildiği için onu şerh etmek, öncelikle onun hakkı ve yetkisi dahilindedir. İkincisi eseri yazan kimse eserinde anlaşılmayan hususların izâhını başkalarına yani alanında uzman âlimlere bırakmış olabilir. Dolayısıyla bu âlimler, içinde bulunulan zaman, mekan ve şartları değerlendirerek bu eseri açıklama gayretinde bulunurlar. Üçüncüsü, yazılan eserde de mecâzî ve edebi sanatların kullanılmış olması bu hususları açıklanmasını zorunlu kılar.⁷⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in tefsir edilmesi ihtiyacına gelince; Kur'ân Arap toplumuna Arapça olarak indirmiştir ki herşey açıkça anlaşılabilir diye. Ancak bu Arap toplumu Kur'ân'ın ihtivâ ettiği ince ve gizli anlamları, müteşâbih âyetleri, vs. anlama hususunda eşit seviyede değillerdi. Bu sebeple Kur'ân'daki bu hususları anlamak için sahabe-i kirâm, Hz. Peygambere (sas) müracaat etmişlerdir. Bu hususları ondan öğrenmişlerdir.

Rivâyete göre: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَمَنْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ هُمُ الْأَمْرُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾
“İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.”⁸⁰ âyeti nazil olunca sahabe: “Ya Resullallah! Hangimiz nefesine zulmetmedi? Bu âyete göre halimiz nasıl olur dediler.” Peygamber Efendimiz, şirki,

⁷⁸ Oral, *Kur'ân'la Buluşmak* 1, 81.

⁷⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 33

⁸⁰ *Enâm*, 6/82.

zulüm olarak tefsir etmiştir".⁸¹ İşte bu rivâyettende anlaşıldığı üzere Arapça bilen sahabe de bu âyetlerin tefsirine ihtiyaç duymuştur.

Günümüzde Arapça'nın fesâhat ve belâgatını bilmeyen insanlar Kur'ân'ın tefsirine olan ihtiyaçları kat be kat fazladır. İşte burada Kur'ân tefsirine önemli görevler düşmektedir. Tefsir âlimlerimiz Kur'ân'ın kapalı kalmış manalarını açıklığa kavuşturmak için büyük gayret göstermeleri gerekir. Bunu yaparken de Kur'ân'ın özüne uygun davranmalıdırlar. Onların hata yapma payını da yok sayamayız. Burada müfessirler Kur'ân'ın ruhuna, muhtevasına, diline en yakın tefsir usulünü kullanmaya çalışmalıdırlar. Neticede Kur'ân-ı tefsir etmek hiç de kolay değildir. Ama imkansız da değildir. Bu nedenle tefsir âlimlerimiz yaptıkları izâhlardan sonra "*Allah-u âlem*" yâni Allah en doğrusunu bilir notunu da özellikle koymuşlardır.⁸²

Sonuç

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bir bölümü herkesin idrak edebileceği bir şekilde yani "muhkem" bir kısımbölümü de anlamayacağı şekilde "müteşabihti." Peygamberimiz (sas) zamanında müteşabih ayetlerin üzerinde fazla durulmazdı. Olduğu gibi kabul edilirdi. "*Bunları kurcalayanların kalplerinin hasta olduğu Kur'ân'da zikredilmektedir*". Bundan dolayı Peygamberimiz bu işi sıkı tutmuş ve Hz. Ömer'de sıkı tedbirler almıştır. Hatta müteşabih âyetlerin peşine düşenlerin amacı müslümanları şüpheye düşürmektir, diyerek bunun önlemini almaya çalışmıştır. Hurûf-u mukatta'a ve müteşabih ayetlerin yorumlanması selef tarafından hoş görülmemişse de ileriki dönem şartlarından dolayı özgür bir fitrata sahip olan insanoğlu müteşabih âyetler üzerinde zihnini yorma ve bunları anlamaya ve tefsir etmeye çalışmıştır. Müteşabih âyetler İslâm'ın ve muhkem âyetlerin ruhuna uygun şekilde te'vîl ve tefsir edilmiştir. Burada birtakım fırsatçılar çıkıp art niyetle hevâ ve heveslerine uygun olarak te'vîl etmeye çalışmışlardır. Ancak tefsir ilmiyle bunun önüne geçilmiştir.

⁸¹ Buhari, *Enbiya*, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/424

⁸² Mustafa Bulut, *Tefsire Neden İhtiyaç Duyulmuştur*, Dergi, Sayı, 1-4.

Kur'ân'ı bize en iyi öğreten ve tefsir eden Hz. Peygamberimizdir. Onun muallimi Cebrail (as) ve dolayısıyla Allah'tır. Bu sebeple Kur'ân'ı ilk ve doğru şekilde tefsir edende odur. Neticede tefsir hareketi İslam'ın bünyesinde ve Hz. Peygamberle (sas) birlikte zaman içerisinde hız kazanmış ve yayılmıştır.

Son olarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz. Kur'ân-ın en sağlam tefsiri yine Kur'ânla yapılan tefsirdir. Bundan sonra Hz. Peygamber'in sünnetiyle gelen tefsirdir. Bu iki kaynakta, bir tefsir ve açıklama bulunmazsa, sırasıyla sahâbe, tabiîn, etbâu't-tâbiîn görüşlerine Arap Dili ve Belâgatı'nın kurallarına, cahiliyye şiirine, zamanın ve mekânın şartlarına müracaat edilir. Fetihlerle genişleyen İslâm coğrafyasında bu merhalelerin tek tek ele alındığını ve İslâm toplumunun maddi ve mânevi ihtiyaçlarına çözümler arandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Berki A. Himmet, vd. *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayâtı*, DİB Yayınları, Ankara 2013.
- Altıntaş, Ramazan, *Cahiliye Zihniyeti ve Çiğnenen İnsan Onuru*, İstanbul: DİB Yayınları, 2013.
- Âlûsî, Ş. *Ruhu'l-Meanî fî Tefsiri'l Kur'ani'l Azîm*. Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- Blachere, Regis, *Introduction au Coran*, Paris 1959.
- Bulut, Mustafa, "Tefsire Neden İhtiyaç Duyulmuştur", *Dergi*, Sayı 1-4, ty.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara 2017.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 2012.
- Cevherî, İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh: Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Dâru'l-İlim, Beyrut 1987.
- Cürcânî, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, çev: Arif Erkan, Bahar Yayınevi, İstanbul 1997.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2019.
- Buhâri, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih (Sahihu'l-Buhâri)*, Mısır, 1345.

- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul 1935.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî, *Tâcu'l -Arûs*, Mısır 1306.
- Zürkânî , Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf, *Menâhilu'l-Irfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, 1-2, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2019.
- Zürkânî , Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf, *Kur'ân İlimleri: Menâhilu'l-Irfân Tercümesi*, çev. Halil Ademir, Bekâ Yayıncık, İstanbul 2015.
- Fayda, Mustafa, vd., *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.
- Fîrûzabâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Muhît*, Mısır, ty.
- Goldziher, Ignaz, *el-Akidetu ve's-Şeriatu fil-İslam*, Mısır 1946.
- Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara 2016.
- Hacevî, M. Hasen, *Tercemetü'l Kur'ân-ı Kerîm*, Mecelletü'l-Ezher, 7.191, 1936.
- Karaman, Hayrettin, vd., *Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi: İlk Dönem*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.
- Hûlî, Emîn b. İbrâhîm b. Abdûlbâkî, *Tefsir Maalimu Hayatihi ve Menhecuhu'l Yevm*, Mısır 1944.
- İbn İshak, *es-Siretü'n- Nebeviyye*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981.
- İbn Mânzur, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l- Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut 1374/1954.
- İbn Teymiyye, Takyuddin, *Tefsîrü Sûreti'l-İhlâs*, nşr. M. Bedreddin en-Na'sânî, Kahire 1323.
- İbni Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Mısır 1375/1955.
- İbnü'l-Enbâri, Ebû Bekir, *Şerhu'l-Kaşâ'idi's-Seb'i't Tivâli'l-Câhiliyyât*, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, Daarul Maarif, Kahire 1963.
- İsfahanî, Ebü'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'ân*, Mısır 1381/1961.

- İsmail Hakkı, Milash, *Kur'ân Tercüme Edilebilir mi?* İstanbul 1342.
- Izitsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Kevser Yayınları, Ankara 1975.
- Karagöz, Mustafa, "Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, ed. Bilal Gökkr, vd., İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2011.
- Kaya, Murat, *Mescid-i Haram'dan 111 Hatıra*, Erkam Yayınları, İstanbul 2001.
- Lemmens, Henri, *L'Islam*, Beyrouth 1944.
- Lübânî, Subhî İbrâhîm es-Sâlih, *Mebâhis fî Ulûmül-Kur'ân*, İstanbul 1996.
- Lübânî, Subhî İbrâhîm es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*, çev. Said Şimşek, Hikmet Yayınları, İstanbul 2015.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr es-Semerkindi, *Şerhu Te'vilat'il-Kuran*, İstanbul Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, No. 283.
- Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, nşr. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dübey 1427/2006.
- Nisâburî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l Beyân*, İstanbul Veliyyuddin Efendi Kütüphanesi, No. 130-233.
- Okiç, M. Tayyip, *Kur'an-ı Kerim'in Uslub ve Kıraati*, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.
- Oral, Rıfat, *Kur'anla Buluşmak 1*, İrfande Yayınları, Konya 2012.
- Paçacı, Mehmet, *Kur'ân'a Giriş*, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrense Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2002.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirîn*, Daru'l Hadis, Kahire 1381/1961.
- Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mısır, 1376-1378.
- Zerkeşi, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, vd., Beyrut 1415.

